

ปรัชญาของเศรษฐกิจ

โดย ไพโรจน์ กะเชนทร์

chan2.obec.go.th/wattungpelschool

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2517 มาโดยตลอด นานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั่วไปทั้งชีวิตคนเมือง และคนในชนบท หากวิถีชีวิตมีความสอดคล้องสมดุลกับที่ธรรมชาติให้รู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปันกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งการสร้างสมดุลระหว่างกายกับจิตใจให้เกิดขึ้น ดังพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2517 ความว่า ...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความพออยู่พอกินมีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...และเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2542 ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือน ตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มด้วยซ้ำไป และเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ความว่า ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับ... จะพังหมด จะทำอย่างไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแยกไป ... หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที ถ้าเรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขึ้นโบราณกว่า มือก็จุดเทียน คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ.... ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้น ๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน.... พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้ ซึ่งสุเมธ ตันติเวชกุล (2544) ได้นำพระราชดำรัสเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า Sufficiency Economy เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ว่าเป็นเรื่องที่ไม่มีการตำราเศรษฐกิจ เพราะเป็นทฤษฎีใหม่เป็นพระราชดำรัสของพระองค์ท่าน ทรงได้มีพระมหากรุณาธิคุณอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่า

“... พอมีพอกินก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมิเงินก็ใช้ได้ ยิ่งประเทศพอมิพอกินก็ยิ่งดี.... Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง.....เป็นไปตามที่เค้าเรียกว่ายืนบนขาของตัวเอง...แต่ว่าพอเพียงมีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแก่ตนเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการมันมีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนผู้อื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดว่า

อันนี้ มีความคิดว่าอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็ออยู่เป็นสุข ‘พอเพียง’ นี้อาจจะมีความหมายหรือความหมายที่ต่างกันได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณพูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติงานก็พอเพียง...ฉะนั้น ความพอเพียงนี้ ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล...” และวิกิพีเดีย (Wikipedia. 2007) ได้ประมวลความพอเพียงซึ่งเป็นคำพูดกันเฉพาะที่ในประเทศไทย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่เรียกว่าทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง พื้นฐานของทฤษฎีนี้รวมทั้งความสามารถรักษาไว้ ความพอประมาณและขยายการพัฒนาอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงให้เพื่อเป็นการฝ่าอุปสรรคด้านเศรษฐกิจ หัวใจหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีแนวคิด เน้นที่การใช้ชีวิตอย่างพอประมาณการใช้ชีวิตส่วนตัวที่ปราศจากความโลภ หรือการแสวงหาผลประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น ทรัพยากรธรรมชาติ

สรุปได้ว่า พระองค์ได้ตรัสเพื่อให้ประชาชนอยากพึ่งตนเองยึดเส้นทางสายกลางไม่ยึดวัตถุ อยู่กินตามฐานะ ชาติปัญญาในการดำเนินชีวิต ดำรงชีวิตยึดหลักวิถีไทยรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักผลิตเองใช้เอง มีจิตใจที่อดทน และเข้มแข็งพอสมควร

ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันบันลือธรรม (2550) ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความว่า

คำว่าพอเพียง มีความหมายว่า พอมีกิน เศรษฐกิจแบบพอเพียง หมายความว่าผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ไม่ต้องขอขืมคนอื่นอยู่ได้ด้วยตนเอง แปลงจากภาษาฝรั่งได้ว่า ให้ยืนบนขาของตัวเอง หมายความว่า สองขาของเราขึ้นบนพื้นให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขืมขยืมของคนอื่นเพื่อที่จะยืนอยู่ คำว่าพอ คนเรารู้พอในความต้องการมันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย พอเพียงอาจมีมาก อาจมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น

ถวัลย์ มาศจรัส (2550) กล่าวว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้สำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบคอบที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและ

รอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544) ได้ให้ความหมายของ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง (Self-sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้อง เต็มคร้อน ซึ่งสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ สามารถให้ตัวเองอยู่ได้ อย่างพออยู่พอใช้ได้ มุ่งที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้เรียน สามารถมีอาชีพ และฐานะที่พอพึ่งตนเองได้ก็ย่อมจะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทาง เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับอย่างมั่นคงถาวรตลอดไป ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เต็มคร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตนตาม ฐานะ มีความพออยู่พอกินไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี พอเพียงตามอัธยาศัย และไม่หลงไหลไปตาม กระแสของวัตถุนิยม

ไสว บุญมา (2543) กล่าวถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวคิดหลักการ ดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมจรรยาซึ่งทำให้ฐานรากของสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจมั่นคง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง พออยู่พอกิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตและรวมทั้งวิถีชีวิต วิถีคิด จิตสำนึกของคน วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และ ธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมั่นคงตลอดไป

สุนทร กุลวัฒนาภรณ์ (2544:) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำรงชีวิตในความ พอดี มีชีวิตใหม่ คือ หวนกลับมาใช้ชีวิตวิถีชีวิตไทยที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจาก ความทุกข์และมีความสุขในที่สุด

ประเวศ วะสี (2541) ได้อธิบายถึง เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจชุมชนว่า ถ้าสังคมไทย ทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐานกันอย่างทั่วถึงกันเราสามารถขจัดความยากจนของคนทั้ง ประเทศ พร้อมกับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้ฟื้นฟูบูรณะเพิ่มพูนขึ้นเต็ม ประเทศ ความขัดแย้งที่พื้นฐาน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จะส่งผลให้การพัฒนา เศรษฐกิจในระดับบนมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจ พอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2540 มี ความหมายคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน

เศรษฐกิจพื้นฐาน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็ง ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสุข จะเรียกว่า เศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลเป็นปกติ สบายไม่เจ็บไข้ ไม่วิกฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542) กล่าวว่า ลักษณะของเศรษฐกิจพื้นฐาน 5 ประการ มีดังนี้

1. เศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนน้อยแต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน

2. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน

3. มีความเป็นบรรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

4. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง

5. การจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐานทำให้มีผลงานอย่างไม่หยุดนิ่ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นทางรอดของสังคมไทยเป็นแนวคิดปัจจุบันในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการทำอะไรด้วยการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ต้องเติบโตอย่างมีทุกอย่างพอเพียงแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุดิบพอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียงที่สำคัญ คือ มีความดีพอเพียง และมีกฎหมายพอเพียง ไม่ใช่ทำอะไรก็ไปพึ่งคนอื่นเขาหมด เช่น การพยายามผลิตสินค้า ก็ต้องใช้วัตถุดิบของเราเองที่มีอยู่ ไม่ใช่ไปกู้หนี้ยืมสินเขามาลงทุน แต่ถ้าหากจำเป็นต้องมีการกู้ยืมแล้วจะต้องนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ ไม่ใช่นำไปใช้จ่ายในทางอื่น เป็นต้น การทำเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เราเข้มแข็งตรงไหนก็ต้องเริ่มคิดจากตรงนั้นและเริ่มหาทุกสิ่งทุกอย่างที่มีพอเพียงโดยเฉพาะในชนบท ซึ่งมีพื้นฐานทางด้านการเกษตร การพึ่งตนเองได้แบบพออยู่พอกินของครอบครัวในชนบทที่ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก มีเหลือก็ขายก็มีเงินออม ดังนั้น การมีตลาดพอเพียงเป็นเรื่องสำคัญที่สุดจะต้องมีองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่เข้าไปร่วมกับองค์กรชุมชนทำการค้าร่วมกัน เพื่อให้องค์กรชุมชนเติบโต ซึ่งองค์กรธุรกิจที่เข้าไปนั้นจะต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ประชาชนเป็นเจ้าของ จนกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเอง เพราะองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ จะมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออมมารวมกัน เพื่อจะได้ทำสวัสดิการร่วมกัน ผลิตร่วมกัน ค้าขายร่วมกัน กลายเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ สามารถดูแลครอบครัวดูแลเด็ก คนชราสามารถขยายงานรองรับคนว่างงานหรือญาติพี่น้องที่ตกงานได้ ดังนั้น ไม่เพียงเศรษฐกิจอย่างเดียวแต่เป็นกระบวนการทางด้านสังคมด้วย

ประเวศ วะสี (2542) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกคนรอบรั้วไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อมและได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่วูบวาบ เดียวจนเดียวรวยแบบกะทันหัน เดียวตกงาน ไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนั้นประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกินสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรงฆ่าตัวตาย ดิตยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุลคือความปกติและยั่งยืนซึ่งเราเรียกว่าเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจศีลธรรม และนี่แหละคือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทาเพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่าเศรษฐกิจ เป็นคำที่มีความหมายที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่เมื่อได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติ

บวรชัย ศิริมหาสาคร, สัมฤทธิ์ สุภมั่ง และพัชรา กวางทอง (2546) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดเรื่องการดำเนินชีวิตโดยเน้นหลักการพึ่งตนเองและช่วยตนเองให้มากที่สุด โดยใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ และถ้ามีเหลือก็ให้เก็บไว้ และเมื่อตนเองมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว ก็ร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง

สุวิทย์ วรรณศรี (2550) กล่าวว่า ความพอเพียง คือ ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดีต่อการที่มีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยต้องอาศัยความรู้ รอบคอบ ไม่ประมาท และ

ระมัดระวังในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ ต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีสำนึกในคุณธรรม ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทนแต่อย่างไรก็ตาม ความพอเพียงของคนหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขทั้งภายนอกและภายใน

เสน่ห์ จามริก (2541) ให้ความหมายว่า เป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้กับ “โลกาภิวัตน์” หรือความจำเป็นที่สังคมไทยต้องคล้อยตามกระแสโลก ให้เป็นไปในแนวทางที่เอื้ออำนวยต่อความเป็นอิสระเสรี ความมั่นคง และประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่ ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความพอเพียง ทุกอย่างมีความสมดุล

โดยสรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักการดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมซึ่งทำให้ฐานรากของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคง สามารถดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน อยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะมีความพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดีพอเพียงตามอัตภาพและไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม

หลักการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของการพัฒนาและคุณลักษณะของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

อานันท์ ปันยารชุน (อ้างถึงใน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2542) กล่าวในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตที่ปรับใช้ได้กับทุกภาคส่วน โดยให้การดำรงอยู่และการปฏิบัติมีพื้นฐานอยู่บนความพอดี อยู่ในทางสายกลาง การตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผล มีความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน พร้อมปรับสภาพให้รับมือกับความไม่แน่นอนและความผันผวนจากภายนอกประเทศ โดยอาศัยความรอบคอบ รอบรู้ ความร่วมมือ ความสุจริต และความเพียร จุดมุ่งหมายปลายทางของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นถ้าเปรียบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแก่น แนวปฏิบัติต่าง ๆ ก็คือเครื่องมี หลักชัยก็คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development สิ่งนี้เป็นความยั่งยืนซึ่งมีที่มาจากความตระหนักรู้ว่าในระบบมีข้อจำกัดในด้าน Input มิใช่มีทรัพยากรด้านต่าง ๆ มาถล่มลงไปได้โดยไม่มีที่สิ้นสุด เป็นความยั่งยืนที่เกิดจากความเข้าใจว่า Input และ Output ต้องสมดุลกัน ต้องใช้ Input บริหาร Output อย่างมีสติ อย่างรอบคอบ อย่างพอดี และอย่างพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. 2549)

1. หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป เดินสายกลาง โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

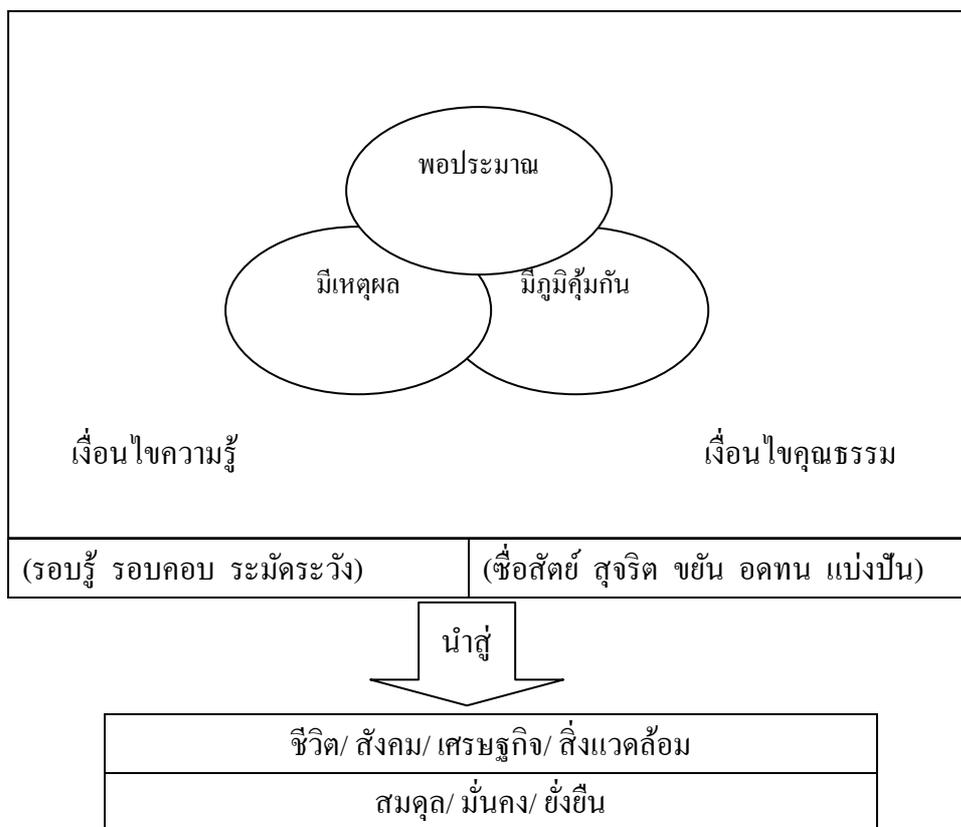
2. หลักความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ เช่น ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล มีความจำเป็น

3. หลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ทั้งนี้ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร และความรอบคอบระมัดระวังที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันด้วย

ภาพที่ 1 หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2550

สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (2550) ได้กำหนด หลักการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ขั้นตอน คือ

1. พึ่งพาตนเองเพื่อการเรียนรู้ (Learn to know) ต้องการให้เด็กสามารถคิดเป็นปฏิบัติเป็นในทฤษฎีใหม่ “เรียนรู้อย่างพอเพียง”

2. รวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ (Learn to do) มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เพราะฉะนั้นการที่จะเติบโตเป็นคนดีในสังคมได้นั้น ต้องรู้จักแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันของคนในสังคม ถึงพร้อมด้วยคุณลักษณะ “ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง”

3. ก้าวหน้าไปสัมพันธ์กับชีวิตจริง (Learn to be) ถ้าเด็กมีการเรียนรู้แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็ไม่ทำให้เกิดประสิทธิผลได้

เกษม วัฒนชัย (2549) กล่าวว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่ ทางสายกลาง โดยยึดคำว่า “พอเพียง” ไม่สุดโต่ง ซึ่งมีอยู่ในคำสอนของทุกศาสนาว่า การใช้ชีวิตนั้น อย่าสุดโต่ง

ด้านใดด้านหนึ่ง แต่ให้อยู่ในทางสายกลาง “ความพอเพียง” ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ (1) “พอประมาณ” ทั้งปริมาณและคุณภาพ ไม่สุดโต่ง (2) “มีเหตุผล” ในการบริโภคและ (3) “มีภูมิคุ้มกันในตัว” พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อป้องกันวิกฤติ สำหรับ “เงื่อนไขสำคัญ” ที่จะนำปรัชญานี้ไปใช้แล้วประสบผลสำเร็จมี 2 ข้อ คือ หนึ่ง “คุณธรรม” เป็นกลไกการคิดและตัดสินใจของแต่ละคนหากเราคิดและตัดสินใจเหมือนคนทั่วโลกที่บอกว่าเป็นความดี ความงาม ความจริงแสดงว่ามีคุณธรรม หากคิดออกมาตรงกันข้าม เรียกว่า คนไร้คุณธรรม จึงต้องมีการปรับพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ต้องยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมและความเชื่อสัจธรรม ซึ่งต้องค่อย ๆ สั่งสมมาตั้งแต่เด็กที่เริ่มรับรู้รับทราบได้กับโลกภายนอกและสอง “วิชาการหรือความรู้” ข้อนี้สำคัญไม่แพ้กันในการวางแผนและการลงมือทำงานต้องใช้อารมณ์และสติไม่ได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตต้องใช้ความอดทน ใช้สติ ใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต

สมพร เทพสิทธา (2548) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่า เศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรมแต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้ความสำคัญขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากที่รายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่น

2. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณและพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงโดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา

3. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียนกัน การเอาัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน

4. มิติด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง วิถี (Way of life) ของประชาชนเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้สินเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่ง ที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

กรอบแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้ (สถาบันการจัดการเพื่อชนบท และสังคม. 2547)

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวคิดการพัฒนาทางสังคม ทางเลือกหลายกลุ่มในสังคมไทยและในระดับสากล เสมือนพยายามด้านกระบวนการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม กระแสหลักที่เริ่มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในชีวิตมนุษย์และระบบ นิเวศ ตลอดจนการเกิดขึ้นของชุมชนใหม่ในเชิงอุดมการณ์ศาสนาเพื่อแสวงหาทางรอดจากการคุก อย่างเป็นรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม จึงนำไปสู่การกล่าวว่ เศรษฐกิจพอเพียงคือ วัฒนธรรม ทวนกระแส

2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะปรัชญาครอบคลุมมิติต่าง ๆ ในการดำรงอยู่ ของมนุษย์ จึงไม่น่าจะเป็นแค่เรื่องความรู้ทางเทคนิคหรือเรื่องศีลธรรม แต่เกี่ยวข้องกับความรู้และ การรู้ในแทบทุกมิติของสังคมมนุษย์

3. จากการศึกษาวิจัยชุด โครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย ยืนยันว่าความรู้ของ ชุมชนไทยในภาคชนบทและภาคเกษตร เรื่องความพอเพียงหรือเศรษฐกิจพอเพียงดำรงอยู่แล้วใน วิธีชีวิตชุมชนด้วยอุดมการณ์การผลิต อันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากอุดมการณ์การผลิตของ ระบบทุนนิยม

4. ความรู้ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนในภาคการเกษตร การดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงระบบนิเวศตามธรรมชาติ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมในฐานะปัจจัยในการผลิตมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจาก วิธีชีวิตและวิถีการผลิตดังกล่าว ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนหรือทำลายล้างระบบต่างๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ มีการร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5. ข้อค้นพบจากงานวิจัยชุด โครงการเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยยืนยันตัวอย่างที่เป็น รูปธรรมของการดำเนินชีวิตของประชาชนไทยในภาคการเกษตร/ภาคชนบท โดยยึดหลักเศรษฐกิจ พอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงโดยสรุป คือ การหันกลับมายึด เส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าคนนั้น สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกเข็มต่อสู่ชีวิตด้วยความ สุจริต แม้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงควรท้อแท้ ให้พยายามต่อไป พึงยึดพระราช คำรัส “การพัฒนาคน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบาย

หรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลดีแน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน”

2. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า “เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่นจึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประสานสัมพันธ์กันให้ดีเพื่อให้งานทั้งหมดเกื้อหนุนสนับสนุนกัน”

3. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของคนในท้องถิ่น ให้สามารถเสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัตถุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศไทยอย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ

4. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทยและสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสที่ว่า “จุดประสงค์ของศูนย์ศึกษา คือ เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องถิ่น เพราะว่าแต่ละท้องถิ่น สภาพฝนฟ้าอากาศและประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน”

5. พึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น คือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพและสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปได้ด้วย

Prasopchoke Mongsawad (ประสพโชค มงสวัสดิ์, 2007) ได้กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ปรัชญานี้แนะแนวทางให้ประชาชนใช้ชีวิตอยู่บนทางสายกลาง แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปใช้กับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับชุมชนและระดับชาติ เศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย จุดเด่นอยู่ที่การใช้ชีวิตอยู่อย่างสมดุลหัวใจหลัก 3 อย่างคือ ความรู้จักพอดี มีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต ควบคู่ไปกับความดีงามและความรู้ สามารถนำไปใช้ในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับตัวบุคคลไปจนถึงระดับประเทศ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน ทั้งประเด็นระดับสถาบัน การรักษาสິงแวดล้อม การเป็นมนุษย์ที่ดี และบทบาทหน้าที่ของรัฐบาล

สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (2551) ได้สรุปแนวคิด หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาคน เพราะเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์และความยั่งยืนของการพัฒนา ให้ความสำคัญต่อเรื่องความอยู่ดีมีสุขมากกว่าความมั่นคง และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ และการใช้คุณธรรมนำความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องการพัฒนาคน สร้างให้เกิดความพอเพียงได้ด้วยการรักษาความสมดุลในชีวิตของแต่ละบุคคล แต่ละชุมชน แต่ละองค์กรและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ เศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นเรื่องการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพแข็งแรง มีความรู้และความคิดสร้างสรรค์และสำคัญที่สุดมีการอนุเคราะห์แบ่งปันคนอื่น มีศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อน เบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่นและฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องให้มีจิตเป็นสมาธิตั้งมั่นเป็นหนึ่ง เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และใช้สติปัญญาไปในทางที่ถูกต้อง เมื่อแต่ละคนมีคุณภาพที่ดีก็เป็นการพัฒนาชุมชน สังคม ให้ดีไปด้วยเช่นกัน

สรุป การพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการปลูกฝังคุณค่าของความเป็นคน การคิดให้ถูก ปฏิบัติให้ถูก อย่างมีสติ และใช้ปัญญาไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อเพิ่มทางเลือกและพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนให้สามารถอยู่อย่างพออยู่พอกิน อุ่มชูตัวเองและครอบครัวได้โดยไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น และอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และระดับรัฐ สามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

1. ในระดับปัจเจกบุคคล/ครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง พยายามพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์

2. ความพอเพียงในระดับชุมชน เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกชุมชนมีความพอเพียงในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้ว สมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติไปสู่ระดับชุมชนได้รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่คนมีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิตมีความช่วยเหลือแบ่งปันกันจนเป็นพื้นฐานให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

3. ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่า พื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไร ก็สามารถวางนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้ โดยไม่เสี่ยงว่าการพัฒนาจะไม่ยั่งยืน

ดังนั้น การจะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร และมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้แนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต

หลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว ก็จำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้น การเดินทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ การทำอะไรที่ไม่เสี่ยงจนเกินไปที่ทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ความซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกัน การรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549)

1. ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันไม่เสี่ยงเกินไป
2. ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รัก สามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย
4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน
5. ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ได้ยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ (สมพร เทพสิทธิ์า. 2548)

1. ทางสายกลาง ไม่พัฒนาไปในทางทิศใดทิศหนึ่งจนเกินไป เช่น ปิดประเทศหรือเปิดเสรีเต็มที่
2. ความสมดุลและความยั่งยืน เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวม
3. ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความพอดีทั้งในการผลิตและการบริโภค
4. ภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

5. การเสริมสร้างคุณภาพคน เน้นให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มิตรไมตรี เอื้ออาทร มีความเพียร มีวินัย มีสติ ไม่ประมาท พัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง

เกษม วัฒนชัย (2555) ได้กล่าวถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10-11 ว่าได้ยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาของประเทศ โดยมีทิศทางของการพัฒนาประเทศ ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ สมดุล หรือมีดุลยภาพมากขึ้น
2. ดำเนินการเรื่องพื้นฐานหลัก ๆ ที่จะปรับการพัฒนาเข้าสู่ความสมดุล เรื่องหลัก ๆ ที่เปรียบเสมือนเสาเข็ม ที่เป็นฐานของบ้าน
3. การพัฒนาเข้าสู่สมดุลเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันที่ดี ดำเนินการในทางสายกลาง ไม่หนักไปทางหนึ่งทางใดมากเกินไปจนเสียดุล การพัฒนาทุกเรื่องเน้นคุณภาพที่ดี
4. การพัฒนาเข้าสู่สมดุลเพื่อประโยชน์ให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน เป็นคนที่มีคุณภาพ สมรรถภาพ ประสิทธิภาพ มีสุขภาพที่ดี เป็นการพัฒนาให้คนเป็นศูนย์กลาง และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

5. การพัฒนาให้มีความสมดุลจะสอดคล้องและเป็นหลักเดียวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เป็นแผนที่อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเป็นทิศทางในการพัฒนา

สุชาติ วงศ์สุวรรณ (2550) กล่าวว่า สภาพของเยาวชนไทยในปัจจุบันมีปัญหาในเรื่อง ของคุณธรรมและจริยธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหา การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร รวมทั้งการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ส่วนเรื่องคุณภาพการศึกษามีเรื่องที่ต้องปรับปรุงอีกเป็นจำนวนมากเพราะปัญหาเรื่องการศึกษาที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งปัญหาเด็กอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ คิดเลขไม่เป็น ปัญหาขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ปัญหา

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักคำ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทำให้ทุกคน ทุกครอบครัว ทุกองค์กร อยู่ในโลกปัจจุบันอย่างมีสติ มีปัญญา รู้เท่าทันโลก ขยันขันแข็ง เอาการเอางาน รับผิดชอบ ทำภารกิจอย่างพอดี พอประมาณ สมเหตุสมผล ไม่โลภเกินพอดี กล้าเผชิญกับโลกปัจจุบันอย่างชาญฉลาดเป็นภูมิคุ้มกันไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของกระแสทุนโลก

ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกวัยและทุกศาสนา เนื่องจาก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่เป็นจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกเพศ ทุกวัย ในระดับต่างๆ จากชนบทจนถึงในเมืองจากผู้มีรายได้น้อยจนถึงผู้มีรายได้สูง จากภาคเอกชนถึงภาครัฐ การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ผู้ประยุกต์ต้องเริ่มจากการพัฒนาทางด้านจิตใจ คือ ให้มีความเข้าใจถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียง และเชื่อว่าเมื่อนำไปใช้แล้ว จะทำให้เกิดประโยชน์และความสุข ทั้งในปัจจุบันและอนาคต แล้วจึงจะมีความมั่นใจที่จะนำไปทดลองใช้ปฏิบัติ โดยเริ่มทดลองจากการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ และที่สำคัญ คือ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม ไม่ทำการใดๆ ที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือทำอะไรที่เกินตน รู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่นตามความเหมาะสมและกำลังความสามารถของตน เชื่อในผลของการกระทำ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและปัจจัย รวมทั้งการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง คือคำนึงถึงความพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถกล่าวได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่เป็นสากล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกเพศ ทุกวัย และทุกศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2547)

สรุป เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยอาศัยความพอประมาณความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้และคุณธรรม ความเพียรและความอดทน สติปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคีรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นหลักปรัชญาที่เป็นสากล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกเพศ ทุกวัย และทุกศาสนา

การปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งประกาศใช้ในปี่มหามงคล เป็นแผนที่เกิดจากการระดมพลังความคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยจากทุกภาคส่วน ทุกหมู่เหล่า ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ มาร่วมกันดำเนินการ

กำหนดแนวทางการปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุกชั้นตอนอย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องร่วมกันที่จะนำไปปฏิบัติ อันจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนโดยถ้วนหน้า ซึ่งมีผู้ที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สรุปแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544) ได้กล่าวถึง การปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ่มเฟือย ต้องประหยัดไปในทางถูกต้อง

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ ”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในทางการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ ความสุขความเจริญอันแท้จริง หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น ”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า “ให้ทุกคนเห็นว่า การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าหน้าที่มีความสุขพอกินเป็นข้อหนึ่ง และขั้นตอนต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดอ่อนต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “ พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัวทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตนเองอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้จงกามสมบูรณ์ขึ้น ”

การปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ มีดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ .2549)

1. ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว มุ่งเน้นบุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งกายและทางใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนิน

ชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ในที่สุด

2. ความพอเพียงในสถานศึกษา โดยเริ่มจากครูและผู้บริหารสถานศึกษา เล็งเห็นความสำคัญและน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง เป็นแม่พิมพ์พ่อพิมพ์ที่ดี ทั้งในด้านการดำเนินชีวิต อาทิ ขยัน อดทน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการพนัน อบายมุข ไม่ฟุ้งเฟ้อ เป็นต้น และพัฒนาระบบการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ ตั้งใจสอนหมั่นหาความรู้เพิ่มเติม เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครูกับนักเรียน กระตุ้นให้เด็กรักการเรียน คิดเป็นทำเป็น และปลูกฝังคุณธรรมเพื่อเป็นการสร้างคนดีคนเก่ง ให้แก่สังคม สำหรับนักเรียน นักศึกษา ต้องรู้จักแบ่งเวลาเรียน เล่น และดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและพอประมาณกับตนเอง ใฝ่หาความรู้ ใช้หลักวิชาและความรู้จริงในการตัดสินใจลงมือทำสิ่งต่างๆ ปฏิบัติตนและคบเพื่อนเป็นกัลยาณมิตร ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ แบ่งปัน กตัญญู รู้จักใช้เงินอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้แก่ตนเอง เช่น ไม่ลักขโมย ไม่พูดปด และไม่ดื่มสุรา

3. ความพอเพียงระดับชุมชน คนในชุมชนรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ความพอเพียงในองค์กรภาครัฐ ทุกคนยึดมั่นในจรรยาบรรณของการเป็นราชการที่ดีโดยระดับผู้บริหารต้องบริหารความเสี่ยง ไม่ทำโครงการที่เกินตัวหรือเสี่ยงเกินไป ปรับขนาดองค์กรให้เหมาะสม จัดกำลังคนตามความรู้ความสามารถบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลด้วยความโปร่งใสและมีคุณธรรม บริหารทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า ระดับเจ้าหน้าที่ควรปรับวิถีและใช้ชีวิตแบบพอเพียง รู้จักพอประมาณและพึ่งตนเองเป็นหลัก ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบรอบคอบ ใช้เงินอย่างเหมาะสมกับรายได้ พัฒนาตนเองและความรู้อยู่เสมอ หลีกเลี่ยงอบายมุข รักษาวัฒนธรรมไทย ยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สามัคคี แบ่งปัน ให้บริการประชาชนด้วยน้ำใจไมตรี อย่างรวดเร็วและเสมอภาค

5. ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกิน และพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้จักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียง

สรุป การมีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อปฏิบัติที่สำคัญดังนี้

1. มีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย
2. ให้ยึดถือทางสายกลาง รู้จักพอ พอดี พอประมาณและพอใจ
3. มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือและช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบ ไม่มุ่งร้ายทำลายกัน
4. ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์
5. ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจนให้สามารถพออยู่พอกินไม่เดือดร้อน ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุข วัตถุนิยมและบริโภคนิยม

อ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย. (2549). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา. *ข่าวสารการพัฒนา*, 23 (416), 4-6.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2550). *Model การจัดการเรียนรู้ตามปรัชญาพระราชทาน “เศรษฐกิจพอเพียง”*. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.
- บุรชัย ศิริมหาสาร, สัมฤทธิ์ สุภมั่ง และพัชชา กวางทอง. (2546). *แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชา พื้นฐานกลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1): สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ประเวศ วะสี. (2541). *ประชาคมตำบล*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม. (2547). *โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม.
- สถาบันบันลือธรรม. (2550). *KING BHUMIBOL พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราชเจติมฉลอง 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สมพร เทพสิทธิ. (2548). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สภาอุทกศึกษาศมาคมแห่งชาติ.
- สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร. (2550). *Smart Education.วารสารการศึกษากรุงเทพมหานคร*, 30 (30), 1-44.
- (2551). *หน่วยการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-ประถมศึกษาปีที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2547). *นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- (2549). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550-2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- (2550). *เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ. (2549). *รักพอเพื่อพ่อขอดำเนินชีวิตด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง*. นนทบุรี: คณาไทย.

- สุชาติ วงศ์สุวรรณ. (2550). *การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา*.
 แหล่งที่มา: [http://www.bn84.com/main/index.php?Option=com_content
 & task = view & id = 533 & Itemid = 71](http://www.bn84.com/main/index.php?Option=com_content&task=view&id=533&Itemid=71). วันที่สืบค้นข้อมูล 2 สิงหาคม 2551.
- สุนทร กุลวัฒนาวรรพศ์. (2544). *ตามรอยพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงทฤษฎีใหม่*. กรุงเทพฯ:
 ชมรมเด็ก.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2542). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิกฤติและมิติใหม่แห่งการพึ่งตนเองโดยชุมชน*.
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- (2544). *ใต้เบื้องพระยุคลบาท (พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สุวิทย์ วรรณศรี. (2550). เศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา. *วิทยากรย์*, 106 (2), 1-24.
- เสน่ห์ จามริก. (2541). *เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- ไสว บุญมา. (2543). *เศรษฐกิจพอเพียง: ภูมิปัญญาชาติไทย ความหมายและข้อเสนอแนะ*.
 กรุงเทพฯ: พี.เอ. ลีฟวิ่ง.
- Prasopchoke Mongsawad (2007). Sufficiency economy: A contribution to development
 theory. *Proceedings of World Academy of Science, Engineering and
 Technology*, 31, 281-288.
- Wikipedia. (2007). *Self-sufficiency and its proponents*. Retrieved August 5, 2007, from [http://
 en. Wikipedia. Org./wiki / Localism - % 28 politics % 29](http://en.wikipedia.org/wiki/Localism-%28politics%29).